

עופר

אדם בן-חנוך

"על-פי כפיפת הענף ייטה עץ"
(אלכסנדר פופ, 1688-1744)

אני מבין ציטטה זו כניסיון לשכנע אותנו שניתן לחזות את התנהגותו והתפתחותו העתידית של אדם על-פי התנהגותו כילד. לי עצמי יש ספקות חמורים ביחס לאמירה זו. אמת, יש אי-אילו אנשים, ואולי אף אנשים רבים, המזכירים לנו בהתנהגותם הבוגרת את הופעתם והתנהגותם בילדותם. ויחד עם זאת, ישנם אנשים שכמבוגרים מפגינים השקפת חיים וסגנון פעולה המנוגדים בתכלית לנטייתיהם כילדים. ב"ימים עברו", הרעיון המקובל בחינוך המערבי היה: התלמיד הטוב הוא אדם מיוחד במינו. לצערי הרב, חלפו למעלה מששים שנה מאז התחלתי ללמד, ואני משוכנע כעת יותר מתמיד, שכל אדם הוא תלמיד מיוחד במינו! ואם אדם מצליח לגלות בזמן את נטיותיו וצרכיו המיוחדים, ואם הוא מצליח ליצור את התנאים המתאימים, הרי שהתלמיד המסוים עשוי להגיע לשיאים מפתיעים של הישגים והגשמה עצמית.

"לעשות מה שאתה אוהב, פירושו חירות – לאהוב את מה שאתה עושה, פירושו אושר" (ה.ד. ת'ורו).

לתלמיד מאושר יש יותר סיכוי להפוך לתלמיד טוב יותר. כל בית-ספר צריך לחזק את המוטיבציה. בבית-הספר היסודי חייבים ללמד את התלמיד ללמוד כמיטב יכולתו.

כאשר לקחתי לידי את כיתתו של עופר, נאמר לי שהוא נוטה להיות חלוש ושברירי במידה מסוימת. בנוסף לכך, לפני כל טיול קיבלנו מידע והנחיות נוספות מאמו האוהבת. אני מאמין באמת ובתמים שמידע זה מן ההורים הוא חיוני, משום שהם, ההורים, רואים את ילדם ברוב מצבי החיים, עדים לשפת הגוף שלו, כמו גם לאהבותיו ושנאותיו. לאמיתו של דבר, לאמהות יש "אנטנות" מיוחדות והן המבשרות האמיתיות של הטלפונים הסלולריים של ימינו, שנועדו לבצע באורח מדעי את מה שבוצע לפני כן על דרך האינטואיציה האמהית.

החינוך שלנו בקיבוץ ולימודי הטבע והסביבה שלנו היו מבוססים על שני טיולים שבועיים במסלולים מתוכננים, שהתקיימו על-פי לוח זמנים קבוע, על-מנת לאפשר התרשמות מעצמים וממקומות במצב של זרימה ותחת השפעת תנאים סביבתיים כגון מזג-אוויר, סחה, וכו'. בנינו כבר שיטה של עבודה ולימוד, המבוססת על פעילויות קבוצתיות. זה נגרם בעיקר בשל הרכב הכיתה, שהיה בטווח גילים רחב מאד. אתמול היינו במסלול הרגיל שלנו לנהר הירדן כחלק מהרי הגליל, היום נסכם את רשמינו ונבסס את הידע שלנו על-ידי הכנת תצוגה להורינו ולכיתות האחרות.

הבאתי לעופר כמות גדולה של פלסטלינה, כמה תצלומים מעניינים מאד, ממעוף הציפור, של הירדן, מתכנית לאודרמילק. עופר נטש את הקבוצה שלו, הוא לא ראה בעין יפה את סגנון הלימוד המתוכנן שלהם. הם החליטו לאסוף כמה אנציקלופדיות טובות ולתאר את הירדן ההררי ופרוייקטים שונים הקשורים לירדן. עופר העדיף שיטת לימוד שונה.

מונטיין ציטט פעם אימרה של סנקה: "הרומאים לא לימדו את ילדיהם דבר שניתן היה ללמוד אותו בישיבה". זו הייתה גם דרכו של עופר.

הצעתי לו להכין מפה של קטעי הירדן ההררי עד תחנת הכוח המתוכננת. לעופר הייתה שאלה אחת בלבד: "עם או בלי תחנת הכוח?". הוא קיבל ממני כמה הסברים גיאוגרפיים ודוגמה של מפה שהכנתי. בסופו של דבר, "הדוגמה הייתה בית-הספר של המין האנושי" (אדמונד בֶּרַק). עופר מישש את הפלסטלינה והתבונן בדוגמת המפה הלא גמורה והמוגבלת במידה מסוימת, שהכנתי בלילה בעמל רב. תלמיד כיתה ד' התבונן בי בדוגמת המפה שלי ואמר: "אל תדאג, אני מבין מה צריך לעשות" (אך האם היה זה קורטוב של התנשאות?).

ישנם אמנים-ילדים היוצרים על-ידי התבוננות תחילה באובייקטים האמנותיים שלהם, מרחוק, ואז פותחים במלאכה, לאחר שעיבדו תכנית פנימית או חיצונית. מצד שני, ישנם אמנים-ילדים היוצרים או "בוראים" באמצעות התחושה שהם מקבלים מן החומר העומד לרשותם או ה"קשר" בינם לבינו. עופר אימץ את שתי הגישות.

הוא לא בזבז זמן. הוא עיצב מיד את הפלסטלינה, אך כנראה שחומר זה נראה לו מוגבל מדי, וייתכן שאף ילדוטי מדי. הוא חיפש עץ בנגריה, נייר בריסטול בסטודיו, וסוגים שונים של צבעים אצל הכיתות הגבוהות יותר, כמו גם אצל כמה אמנים מקומיים שגילו אהדה. כל זה נוגע לסוגיה פדגוגית בסיסית: רוב המחנכים הקיבוציים, שלמדו בסמינר הקיבוצים, פועלים כמין "מורים כוללים". בבית-הספר היסודי מצפים מהמורה ללמד בכיתה שבה הוא מחנך את רוב נושאי הלימוד, אם לא את כולם (ובנוסף לכך, שיעורים פרטניים לילדים המתקשים בנושאים הבסיסיים).

מכיוון שמצפים מאותו מורה להישאר עם תלמידיו במשך תקופה של שלוש שנים לפחות, ואפילו עד שש שנים – שיטה זו עשויה להיות מועילה מאד מנקודת המבט של יצירת יחסים חיוביים של מורה-תלמיד-הורים. אך מה בנוגע לתלמיד המחונן במיוחד? עופר הוכיח שהוא תלמיד בעל פוטנציאל רב בתחומים רבים של מוסיקה, אמנויות ומלאכת-יד. מה הוא מקבל מן המורה החביב שלו ובעל הכוונות הטובות, הנותן לו פלסטלינה, כאשר הילד יכול היה לשלוט בקלות בחומר בעל ערך אמנותי גדול בהרבה? פעילותו הנמרצת של עופר משכה מספר לא מבוטל של ילדים מקבוצות אחרות. הוא לא התנגד לכך, אך המשיך להיות זה שביצע את העבודות האמנותיות העיקריות, בעוד שאחרים סייעו לו והציעו הצעות.

עופר הפך גם למתווך שלי ולחונך ולמדריך שלהם. הוא הסביר לעוזריו בשפה פשוטה ותמציתית את עיקרי המשימה הקרובה ואת העובדות הבסיסיות הנוגעות לפרויקט כולו. התבוננתי כעת באור שונה בילד ה"שברירי" כביכול. הוא נשאר רזה, אך פיתח שרירים אמיתיים בזרועותיו והיה עליו להתרגל לעיתים קרובות לרגליו החדשות, שהתארכו והתפתחו.

לפני כחודש חזרנו מטיול שנתי ארוך, מוצלח ורב-אירועים – ואני נזכר עכשיו באירוע אמיתי הקשור לעופר החדש. כל זה קרה ביום האחרון של הטיול בן שלושת הימים וארבעת הלילות.

את הערב האחרון בילינו בטיול לילי לעיר, עם ביקורים מיוחדים במאפייה ובמחלבה. המשאית שלנו עתידה הייתה לקחת אותנו ואת הציוד שלנו הביתה כעבור שעותיים. בינתיים ארזנו ונחנו. אחת הילדות הגדולות יותר הגיעה בריצה אל המבוגרים. "אמיר ועופר וילד אחר נמצאים על גג אכסניית הנוער!" היא אמרה.

קמנו במהירות. הדברים הרעים קורים תמיד ביום הראשון או האחרון של הטיול. תלמידי מעולם לא ראו אותי רץ מהר כל כך. ראיתי את שלושת הילדים על גג הבניין וצעקתי: "רדו משם תיכף ומייד!". ואז, ללא שום היסוס, אמיר ועופר קפצו מן הגג!

פרשתי את זרועותי, כמו על-מנת לתפוס את הילדים הקופצים או לעצור בעדם, למרות שלא היה לי שום סיכוי להגיע אליהם בזמן. בינתיים, הילד השלישי, שאת זהותו היה לי נוח לשכוח, ניסה לרדת בעזרת סולם סמוך. הגעתי אל שני הילדים, קצר-נשימה – אך למרבה המזל הם נחתו על ערימת קש. הם הבחינו בכך שלשם שינוי הייתי נרגז מאד. "מדוע אתה כועס כל כך, עשינו בדיוק מה שאמרת לנו לעשות – ירדנו מיד."

אני מאמין בכל ליבי בחינוך פתוח, אך ישנם גבולות ברורים, כמו סיכון חייך! אלה העוברים את הגבולות הללו חייבים לצפות לצעדים משמעותיים. "ומדוע הוספתם לטיפול המסוכן קפיצה מגג בניין בעל שתי קומות?" שאלתי. הילדים נראו נסערים באמת. "הבנו שרצית שנרד משם במהירות האפשרית. אולי הצטרכנו לצאת מטווח הראייה של מנהל האכסניה!". בינתיים נפל הילד השלישי בקול רעש גדול מן הסולם הנמוך יותר. פציעתו הייתה קלה, אך נגרם נזק רציני לעציצי הפרחים היקרים של אשת מנהל האכסניה. הבטחנו לשלם. המנהל אמר שייתן לנו הנחה אם נוכל לקבל שתילים חדשים מהקיבוץ. "הילד השלישי" קיבל תחבושת מרשימה ותשומת-לב רבה מבנות מעריצות.

התרשמתי שעופר ואמיר אמרו את האמת. תגובתם המהירה לקריאה שלי הייתה אופיינית לדרך בה עשו דברים. בנוסף לכך, הם לא היו חוששים לעולם לספר לי את כל האמת, גם אם כמה מהעובדות היו לרעתם.

איש לא נענש, בסופו של דבר, ולא הצטרכנו לשלם עבור עציצי הפרחים השבורים, מפני ששלחנו להם כמה שתילים יפים. וחשוב מזה, הייתה לנו תצוגה מפוארת למרות עזיבתו המוקדמת של פרופסור לאודרמילק ונטישת תכניתו.

כעבור כמעט חמש עשרה שנה פגשתי את עופר במקרה בצומת כפר הנשיא בשעה שחיכיתי להסעה הביתה. הוא חזר לא מכבר מטיול בחו"ל. האדם אינו אי וצעירים ישראלים לאחר השירות הצבאי מרגישים צורך לנסוע לזמן-מה, כדי להיות מוכנים להיכנס ל"יבשת החיים המבוגרים". התבוננתי בו שוב, האם הוא באמת היה אותו עופר שהכרתי פעם? הוא גדל והפך לאיש גבוה מאד, בעל צדודית וגוף יווניים, שעיר בהיר ופנים גלויות. הוא פנה אלי במהירות, מחייך. "מה מעשיך?" שאלתי. "טוב, בדיוק עכשיו קפצתי מגג העולם, ואני מקווה שתסלח לי שוב" זו הייתה תשובתו, שהוסיפה כבוד לזיכרוננו המושלם.

בשלב מאוחר יותר בחייו הוא שכלל כשרונות רבים אחרים, לרבות היותו בעל מסור ואב גאה. ואז, באורח פתאומי כל כך, כרעם ביום בהיר, עופר הלך לעולמו.

ייתכן שעם מותו הטרגי של עופר התווסף פרק אומלל ומיותר לתולדות הרפואה. אך כולנו כאן, מכל שכבות הציבור, שהתאבלנו עמוקות ובכנות על מותו של ידיד יקר – אנחנו, שמילאנו את בית-הקברות עד אפס מקום, אנחנו לא רצינו לעזוב – ושרנו את שיריו וסיפרנו את סיפורו.

השאלה שעופר שאל את הגורל לא הייתה: "להיות או לא להיות" אלא "למה להפוך וכיצד?" כל אלה שהתקרבו אליו בדרך זו או אחרת ינצרו משהו ממנו לעולמי עד.

"לא, לא הכל אבד לי עוד, אם זָכַר זה חי בליבי" (יעקב פִּיכְמָן)

